

Особливості використання дитячої мультиплікації як засобу виховання основ культури поведінки старших дошкільників

Стаття присвячена проблемі вивчення впливу мультиплікаційних фільмів на формування основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку. Аналізуються проблеми, що породжені неоднозначним, суперечливим характером сучасної мультиплікації. Обґрунтовано доцільність використання мультиплікаційних фільмів як засобу виховання основ культури поведінки старших дошкільників. Пропонуються основні складники методичних дій, спрямовані на виховання культури поведінки дітей старшого дошкільного віку. Експериментально обґрунтовано ефективність роботи з дитячою мультиплікацією з метою виховання основ культури поведінки старших дошкільників.

Ключові слова: культура поведінки, старший дошкільний вік, мультиплікація, мультиплікаційний фільм.

Постановка проблеми. Соціально-економічні, культурно-політичні, негаразди в сучасному суспільстві негативно позначаються на морально-емоційному стані українців, на їх загальній культурі спілкування та на культурі поведінки загалом. Нині актуальності набуває моральне відродження нації, яке ґрунтується на засвоєнні дітьми, починаючи з наймолодшого віку, морально-етичних цінностей, виховання культури поведінки як складової їх загальної культури. Проблема виховання культури поведінки вивчається науковцями різних галузей. Проте з кожним роком змінюються фактори впливу на суспільство. Безперечний вплив на розвиток дітей дошкільного віку мають засоби масової інформації, а саме мультиплікаційні фільми. З моменту виникнення мультфільмів вони активно відпрацьовують способи впливу на поведінку дошкільників, підштовхуючи їх до несвідомого проектування символічного зображення в реальне життя. Таким чином виникає потреба у дослідженні механізмів впливу мультиплікаційних фільмів на формування культури поведінки дошкільників. Враховуючи зазначені проблеми тема нашого дослідження є актуальною.

У дослідженні культуру поведінки дітей старшого дошкільного віку розглядаємо як сукупність свідомих дій і реакцій у ставленні до оточуючих, що ґрунтуються на готовності діяти на благо іншої людини.

Умовами формування такої поведінки в дошкільному віці виступають: наявність зразка-еталона, який орієнтує у виборі стратегій поведінки; зародження моральних почуттів, що регулюють поведінку дитини; демонстрація прикладів альтернативних способів і форм поведінки; створення умов для безпосереднього використання накопичених знань і уявлень у власному досвіді поведінки; зародження початку рефлексії й оцінки власної поведінки (Е.Смирнова, Е.Субботський, С.Якобсон).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу мультиплікаційних фільмів на особистість є предметом вивчення українських та зарубіжних вчених, зокрема: сутність мультиплікації та деякі психологічні особливості мультфільмів досліджували Н.М. Капельгородська, Б.М. Крижанівський та О.Б. Шурик., та ін., психологічні особливості сприйняття дітьми кіно- і телевізійної продукції аналізували Л. Баженова, Є. Захарова, Б. Степанцева та ін., прикладні аспекти застосування мультиплікаційного мистецтва у роботі з дітьми описано у дослідженнях Ю. Красного. Л. Курдюкової; специфіка мультиплікації як виду кіномистецтва розкривається у працях провідних режисерів вітчизняної мультиплікації: І. Іванова-Вано, Р. Качанова, Ю. Норштейна, В. Старевича, Ф. Хитрука, А. Хржановського та ін.

Мета статті – аналіз впливу мультиплікаційних фільмів на формування культури поведінки дітей старшого дошкільного віку.

У процесі дослідження вирішувалися такі завдання:

- 1) визначити теоретичні аспекти впливу мультфільмів на дітей старшого дошкільного віку;
- 2) розробити рекомендації для батьків щодо перегляду мультфільмів.

Виклад основного матеріалу. Дошкільне дитинство – особливий період розвитку дитини. Саме в цьому віці виникає внутрішнє психічне життя і внутрішня регуляція поведінки. Це внутрішнє життя виявляє себе в здатності діяти щодо загальних понять, в уяві дитини, у довільній поведінці, у змістовному спілкуванні із дорослими та однолітками. В неї виникає потреба в ознайомленні з певними нормами спілкування і, як результат – вироблення індивідуальної культури поведінки.

Основа етичного підходу до культури поведінки особистості полягає в тому, що будь-які вчинки людини розглядаються у діалектиці добра і зла. Тому моральна поведінка оцінюється за принципом «максималізації добра і мінімалізації зла», а критерієм її розвитку вважається якісна характеристика моральних цінностей. Виходячи з цього, під культурою поведінки розуміють сукупність форм повсякденних дій і вчинків людини, в яких віддзеркалюються моральні та естетичні поведінкові норми (А. Гусейнов, О. Дробницький, І. Кон).

Мухіна В.С. зазначає, що зразками поведінки для дітей слугують, перш за все, самі дорослі – їхні вчинки, взаємини. Найбільш істотний вплив на дитину має поведінка безпосередньо його оточуючих близьких людей. Вона

схильна їм наслідувати, переймати їх манери, запозичувати у них оцінку людей, подій, речей. Однак справа не обмежується близькими людьми. Зразком для дитини може бути також і поведінка однолітків, які користуються популярністю в дитячій групі. Нарешті, чимале значення мають зразки поведінки, представлені в діях казкових персонажів, наділених тими або іншими рисами [1]. За дослідженнями С. Г. Кара-Мурзи, Н. П. Гришеєвої, оскільки діти є найбільш незахищеною групою, пасивно поглинають все, що бачать на екрані телевізора. На відміну від дорослих, вони не можуть захистити себе: ігнорувати інформацію, яка потрапляє до них, критично до неї ставитись, відмовитися від перегляду сумнівних програм і мультфільмів [2].

Сучасні дошкільники стикаються з казковими героями на сторінках книг, на телевізійних екранах при перегляді художніх фільмів і, найчастіше, мультиплікаційних фільмів. Таким чином, мультфільм став сьогодні для дитини одним з основних носіїв і трансляторів уявлень про світ, про відносини між людьми і нормах їх поведінки [3].

Процес виховання культури поведінки дуже складний, вимагає усвідомленого використання педагогом багатого арсеналу методів та засобів педагогічного впливу на дітей. Мультиплікаційні фільми є особливо дієвим засобом впливу на дошкільника, бо немає дітей, які б не любили мультфільми та не дивились їх практично щодня. Психологічна структура дитини, її ціннісна орієнтація, когнітивні процеси перебувають у стадії формування і є надзвичайно чутливими до зовнішніх впливів. Мультиплікаційні фільми дуже подобаються дітям завдяки легкості сприйняття, яскравості, розважально-веселому характеру, чіткості характерних рис улюблених героїв. Саме через них, нарівні з вихованням, дитиною можуть засвоюватися базові шаблони поведінки у соціальних відносинах, основні цінності людства (добро, милосердя, справедливість, любов тощо), формуватися провідні риси громадянської свідомості, патріотичні почуття, що згодом матимуть вирішальний вплив на все подальше життя дорослої особистості.

Як зазначає Р. Силко, «мультиплікація – це універсальна та інтернаціональна мова спілкування дітей та дорослих усього світу. Мультиплікація є дуже близькою до світу дитинства, бо в ній завжди присутня гра, злет фантазії й немає нічого неможливого. Мультиплікація універсальним багатогранним засобом розвитку дитини у сучасному візуально насиченому світі. Виразні засоби мультиплікації є найбільш природними для дитячого віку стимуляторами творчої активності та розкутості мислення» [4, с. 188].

Мультфільми приваблюють дітей з раннього віку через свою яскравість, образність, простоту, ненав'язливість, доступність. Мультики близькі по своїх розвиваючих, виховних можливостях казці, грі, живому людському спілкуванню. Персонажі мультфільмів демонструють дитині різні способи взаємодії з навколишнім середовищем. Вони формують в неї первинні уявлення про добро і зло, поняття позитивної та негативної поведінки. Через порівняння себе з улюбленими героями дитина має можливість навчитися позитивно сприймати себе та переймати найкращий досвід вияву моральних якостей. Події, що відбуваються в мультфільмі, дозволяють підвищувати обізнаність, розвивати мислення і уяву, формувати світогляд дитини. Таким чином, мультфільм - цей ефективний засіб виховання дитини .

Мультфільми, з одного боку, дають змогу відволікти чимось дитину на певний час, а з іншого — виконують неабияку виховну, пізнавальну й розвивальну функції. Мультфільм стає універсальною мовою, що допомагає різнобічному розвитку дітей. Позитивний вплив анімації при правильному підборі мультфільмів може стати прекрасним розвивальним посібником для розвитку мислення, зростання творчого потенціалу у поєднанні із заняттями малюванням, ліпленням героїв мультфільмів, ігровими прийомами, удосконалення навичок спілкування та соціалізації. Вона здатна створювати яскраві образи, нести благородні ідеї, виховувати смаки, формувати життєві уявлення і погляди [5, с. 199–220]. Зміст і концепції телепередач, які дивляться діти, далеко не завжди відповідають потребам процесу формування гармонійної особистості. Тому на думку американських учених, перед вихователями стоїть важке завдання: змагатися з “телевізійним магнітом” [6:76].

Про очевидну небезпеку впливу комп'ютерних технологій на морально-духовний розвиток дошкільників при бездумному їх використанні наголошує С.Семчук. На її думку, комп'ютерні технології формують віртуальний світ дитини, де уявне створене фантазією і виражене символічною комп'ютерною мовою, засвоюється і переживається як справжнє, де боротьба комп'ютерно персоналізованих сил добра і зла, правди і кривди, любові і ненависті сприймається «правдиво». Формування у дошкільників культури користування комп'ютерними технологіями є запорукою ефективної їх адаптації до сучасного інформаційного суспільства [7, 223].

Сюжети мультфільмів — стандартні ситуації, у які потрапляють діти в повсякденному житті, у процесі спілкування з іншими членами суспільства. Вони демонструють соціальні норми, правила, тендерні ролі, цінності й моделі поведінки тощо. Відтак діти відтворюють сюжети, закріплюючи способи дії в тих чи тих ситуаціях.

Фахівці виокремлюють кілька принципів дії механізму формування в дітей основ культури поведінки під впливом мультиплікаційних фільмів, зокрема:

- інформування — формування первинних уявлень про добро і зло, еталони хорошої і поганої поведінки;
- ідентифікація — засвоєння соціальних установок і цінностей шляхом зіставлення себе з персонажами мультфільмів;
- імітація — копіювання поведінки, наслідування героїв мультфільмів.

Вчені пропонують конкретні практичні методи використання мультиплікаційних фільмів для формування культури поведінки дітей старшого дошкільного віку. Вони виділили сім груп основних умінь і навичок, яких мають набути дошкільники в процесі перегляду телепередач: сприймати і використовувати пізнавальну та іншу інформацію, отриману з телепередач; вчитися оцінювати зображену у телепередачах ситуацію; вміти прийняти рішення; виробити судження; навчитися спілкуватися, співпрацювати з іншими для досягнення спільної мети; навчитися захищати та поширювати власні інтереси і цінності [8].

Усе це необхідно враховувати у процесі розгляду проблеми впливу сучасного мультиплікаційного фільму на культуру поведінки дітей. Безперечно, вплив такої мультиплікації теж є неоднозначним. Нинішніх дітей дошкільного віку приваблюють динамічність, емоційна насиченість, подієва яскравість, певна феєричність та екзотичність сюжетів, локальних ситуацій, дійових осіб, що цілком узгоджується з ментальністю сучасної доби. Водночас вектор поведінки і свідомості такого анімаційного кіно спрямований на формування психології дошкільників, уявлення про те, що конфліктність, брутальність, агресивність, і навіть жорстокість можуть бути етичною нормою. Це може призвести до вироблення не гуманістичних, а то й антигуманістичних переконань у тому, що сучасна особистість може бути носієм болю, жорстокості, зла, і в цьому полягає покликання сучасної людини. На думку дослідника К.Гринька, на сучасній стадії розвитку мас-медіа за активної участі засобів телебачення (репортажів та новин, кіно та мультфільмів, розважальних телепередач) відбувається цілеспрямований негативний вплив на ще несформовану психіку дитини, зміна функціонування її когнітивних процесів, вбудова асоціальних моделей поведінки, прищеплення елементів чужого менталітету [9].

Усвідомлюючи вплив мультиплікаційних фільмів на формування у особистості культури поведінки, вихователі закладів дошкільної освіти обирають різні методи і форми навчально-виховної роботи. Насамперед, це бесіди з дошкільниками та їх батьками, спрямовані на забезпечення контролю за якістю і кількістю доступного ефірного часу; втілення в практику роботи заходів, у процесі яких відбувається перегляд дітьми певних мультфільмів та їх аналіз.

Проведена нами бесіда з дітьми старшого дошкільного віку дозволила скласти перелік мультфільмів, які їм подобаються і які вони найчастіше дивляться. "Маша і ведмідь", "Барбоскіни", "Собачий патруль", "Свинка Пепа", "Вспиш і диво-машинки", "Льова грузовичок", "Смішарики", "Джет і його друзі", "Школа чарівниць", "Робокар Полі", "Мінйони", "Тубка Боб", "Балерина", "Тоботи", "Мій маленький поні". В силу даних відмінностей, кожен з перелічених мультфільмів сприймається дітьми по-різному. В ході спостереження з'ясувалося характер і особливості сприйняття дітьми мультфільмів, ступінь зацікавленості тим, що відбувається на екрані, прояв почуттів і емоційних реакцій в ході перегляду, самостійний перенос сюжетів, героїв мультфільму в ігрову діяльність.

Мультфільм виступає носієм шаблонів поведінки, що втілюють різноманітні людські якості, такі як позитивні, так і негативні. Сам кіноперегляд включає механізми співпереживання, ідентифікації, наслідування, доказом чого виступають вигукання, коментарі, вступу дитини в діалог з персонажами і т.д. Подання себе в уявній проблемній ситуації дозволяє актуалізувати моральну норму і з'єднати її з власною поведінкою і досвідом дитина. За допомогою мультфільму, в якому втілені зразки поведінки стає можливим встановлення зв'язку між відокремленими нормами і реальною поведінкою дошкільника за допомогою створення ситуації, в якій дитина повинна поставити себе на місце іншого. Також мультфільм створює умови, надає в якості прикладів альтернативні сталони і форми поведінки, і дозволяє безпосередньо використовувати отримані знання в моральному досвіді.

Спостереження за дітьми підтверджують наше припущення про те, що діти інстинктивно правильно сприймають мультиплікаційні фільми, але без допомоги дорослого вони самостійно усвідомити правильність і проаналізувати їх не можуть.

Проаналізувавши результати бесіди з дітьми, можна зробити висновки, що всі діти старшого дошкільного віку дивляться мультфільми.

Вихователям і батькам дошкільників треба пам'ятати, що перегляд мультиплікації є захоплюючим заняттям. Тому конструктивним кроком стала б організація такої діяльності, що була б пов'язана з інтересом до анімації і сприяла формуванню основ культури поведінки. З цією метою варто залучати дітей до ознайомлення з громадською думкою про культуру мультиплікаційних стрічок, розвивати в них уміння і навички вираження власної точки зору, вчити їх створювати усні журнали, проводити дискусії з ситуацій, представлених у мультфільмах, диспути "Як би вів себе ти на місці героя?", "Що зробив і до чого це призвело?" "А чому так?", "Що послужило причиною того, що відбувається?", "Чому герой так вчинив?" тощо.

Оскільки анімаційне кіно є невід'ємним складником повсякденного життя кожної дитини, то зусилля вихователів закладів дошкільної освіти, батьків мають бути спрямовані на пошук шляхів нейтралізації негативного впливу мультиплікації. У зв'язку з цим вихователі повинні використовувати різні форми, методи, прийоми роботи з батьками; залучати дітей до компаративного аналізу вітчизняних та іноземних мультфільмів; спрямовувати роботу на використання мас-медіа як інструменту педагогічного впливу на дошкільників у процесі формування їх культури поведінки.

Тому для того, аби уникнути негативного впливу та неправильного сприйняття тієї чи іншої мультиплікації, хочемо дати кілька порад, як вихователям, так і батькам:

- 1) перш ніж пропонувати переглядати мультфільм дітям, перегляньте його самостійно та проаналізуйте, чи відповідає він критеріям правильного підбору мультиплікації;
- 2) виділіть окремі епізоди, на які Ви б хотіли звернути увагу;
- 3) обов'язково з'ясуйте виховний аспект мультфільму, продумавши висновки;
- 4) переглядаючи мультфільми, проговорюйте з дитиною окремі епізоди, вчіть дитину аналізувати побачене, співставляти та робити висновки (діти повинні усвідомлювати різницю між мультфільмами, які є втіленням чиєїсь фантазії та реальністю);
- 5) не залишайте переглядати мультфільм самостійно;

- б) навчіть диференціювати мультфільми відповідно до розвивального, виховного, навчального та розважального аспектів.

Висновки. Отже, оскільки вплив мультиплікаційних фільмів на дітей дошкільного віку є суттєвим, слід серйозно підходити до їх відбору. Таким чином, мультфільми відіграють велику роль у вихованні дітей старшого дошкільного віку. Дитяча мультиплікація є одним із засобів виховання основ культури поведінки дошкільників, тому використання вихователями і батьками цієї продукції дозволить визначити і засвоїти правила культури поведінки прийняті в суспільстві, при умові контролю за переглядом мультфільмів з ретельним роз'ясненням їх змісту дітям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мухина В.С. Детская психология / В.С.Мухина – Москва, 1985.–272 с.
2. Гришеева Н.П. Социально-психологические аспекты влияния телевидения на дошкольника. // Нач. шк. плюс до и после. – 2001. – № 8 – С. 75.
3. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество / В. С. Мухина – Москва, 1999.– 456 с.
4. Силко Р. М. Мульт-терапія як технологія виховання дітей. Активна мульт-терапія / Р. М. Силко // Вісник. Серія : Педагогічні науки. – 2014. – № 120. – С. 188–190.
5. Асенин С. В. Волшебники экрана. Эстетические проблемы современной мультипликации / С. В. Асенин. — М. : Искусство, 1974. — 288 с.
6. Слюсаренко Н., Мороз Н. Телебачення як засіб формування моральної особистості // Молодь і ринок. – 2005. – № 3 (13). – С.74-78.
7. Семчук С.І. Морально-духовне становлення особистості в контексті впливу комп'ютерних технологій // Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету №1 2014– С. 221-225
8. “Meeting the Standards. Social Studies Readings for K-6 Educators” edited by Mary E. Haas and Margaret A. Laughlin.
9. Гринько К. Інформаційно-психологічна агресія як різновид інформаційно-психологічного впливу. Аналіз форм і засобів здійснення у інфопросторі України та стратегії протидії. – Режим доступу до журн.: <http://pinchukfund.org/storage/students/works/2008/271.doc>.